

СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ ВНУТРІШНЬОГО ТУРИЗМУ

Цимбалюк С.Я.¹, Морозова І.В.²

¹Навчально-науковий інститут інформаційних технологій
Національного університету державної фіскальної служби України
вул. Університетська, 31, 08201, м. Ірпінь
m.economisty@ukr.net

²Навчально-науковий інститут економіки, оподаткування та митної справи
Національного університету державної фіскальної служби України
вул. Університетська, 31, 08201, м. Ірпінь
m.iryana1219@ukr.net

У статті досліджено загальний стан та потенціал зеленого туризму в Україні, визначено проблеми та перспективи його розвитку. Проаналізовано основні фактори, які впливають на розвиток сільського туризму в нашій країні, проведено SWOT-аналіз та запропоновано механізми і шляхи підвищення ефективності зеленого туризму в Україні. *Ключові слова:* сільський туризм, зелений туризм, потенціал, рекреаційний комплекс, агротуризм, сфера туризму.

Сельский туризм как перспективное направление развития внутреннего туризма. Цимбалюк С.Я., Морозова И.В.

В статье исследованы общее состояние и потенциал зеленого туризма в Украине, определены проблемы и перспективы его развития. Проанализированы основные факторы, влияющие на развитие сельского туризма в нашей стране, проведен SWOT-анализ, предложены механизмы и пути повышения эффективности зеленого туризма в Украине. *Ключевые слова:* сельский туризм, зеленый туризм, потенциал, рекреационный комплекс, агротуризм, сфера туризма.

Agricultural tourism as a prospective direction for development of internal tourism. Tsimbalyuk S., Morozova I. In this article the general condition and potential of green tourism in Ukraine. Identified problems and prospects of its development. The study analyzed the main factors that affect the development of rural tourism in our country, conducted the SWOT-analysis and proposed mechanisms and ways to improve green tourism in Ukraine. *Key words:* rural tourism, green tourism, potential, recreation complex, agritourism, tourism.

Постановка проблеми. Зелений туризм – одна із прибуткових галузей світової економіки, що займає важливе місце серед факторів культурного та соціального розвитку, підтримує рівень та якість життя в країні. Враховуючи багаті туристично-рекреаційні ресурси України (сприятливі природно-кліматичні умови, історико-культурні та етнічні надбання), саме розвиток туристичної діяльності варто розглядати як один із шляхів розв'язання економічних, соціальних та екологічних проблем. Однак наявний ресурсний потенціал не знаходить раціонального використання, адже більшість громадян залишається зовсім необізнаними щодо такої форми туризму. Тому дослідження перспектив розвитку зеленого туризму є досить актуальним.

Актуальність дослідження. У контексті євроінтеграції України перед аналітиками постає завдання визначити пріоритетні напрями розвитку економіки, один із таких можливих – розвиток сільського туризму, що і свідчить про актуальність вивчення обраної теми.

Зв'язок авторського доробку з важливими науковими та практичними завданнями. Незважаючи на те, що в останні роки зазначена

тематика висвітлена в теоретичних і практичних дослідженнях, присвячених питанням розвитку сільського туризму в Україні, саме питання вирішення та шляхів подолання перешкод до сталого розвитку сільського туризму в нашій країні є недостатньо дослідженим. Тому перед нами постає важливе завдання дослідження перспектив розвитку сільського туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню сільського туризму як перспективного напрямку розвитку підприємництва на селі присвячені праці таких вітчизняних учених, як В. Бондар, В. Головацька, П. Грішевський, В. Дарчук, Л. Дядечко, С. Ілляшенко, В. Кифяк, О. Онищенко, М. Орлатий, І. Прокопа, П. Саблук, Т. Ткаченко, В. Цибух, М. Хвесик, В. Юрчишин, а також зарубіжні автори: Ж. Вілкін, Л. Ван Депоель, Т. Дуча, Х. Каравелі, М. Кларк, Т. Лонч та багато інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значні дослідження авторів, дискусійними залишаються питання щодо сутності та специфіки процесів розвитку сільського зеленого туризму.

Новизна статті – дослідження сільського зеленого туризму в контексті розвитку нетрадиційної форми господарювання.

Методологічне або загальнонаукове значення.

У ході нашого подальшого дослідження буде визначено сутність, роль та значення сільського туризму, що слугуватиме важливою методологічною основою для визначення пріоритетів країни в контексті євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На сьогодні не існує однозначного підходу щодо визначення сутності сільського туризму не тільки в Україні, але і в інших країнах Європи. Це насамперед пов'язано з диференційованими підходами в різних країнах до туризму як виду підприємницької діяльності в сільській місцевості.

У роботі В.І. Бірковича сільський зелений туризм визначається як пріоритетний напрям туристичної галузі України. Автор зазначає, що «Сільський зелений туризм – це специфічна форма відпочинку в приватних господарствах сільської місцевості з використанням майна та трудових ресурсів особистого селянського, підсобного або фермерського господарства, природно-рекреаційних особливостей місцевості та культурної, історичної та етнографічної спадщини регіону» [1].

На нашу думку, найбільш змістовно визначено сутність зеленого (сільського) туризму в праці В. Дарчука: «вид туризму, що передбачає розміщення туристів у сільській садибі для відпочинку

та отримання ними відповідних послуг (традиційних основних: проживання (екологічне, культурне, історичне розташування), харчування (екологічно чисті продукти, дегустація місцевих (домашніх) страв), розваг (участь у фестивалях, ярмарках, організації традиційних свят); традиційних додаткових: робота на фермі, городі, в саду, на господарському дворі, сіновалі, рибалка, полювання та специфічних: догляд за домашніми тваринами, катання на конях, човнах, навчання народним ремеслам тощо)» [2].

З цікавим твердженням зустрічаємося в роботі М.М. Костриці [3]. Автор визначає, що «екотуризм», «зелений туризм» та «природничий туризм» є синонімами, і їх постійне зіставлення із сільським та агротуризмом пояснюються їх взаємодоповнюваністю і взаємозалежністю. Повністю погоджуємося з тим, що названі види туризму мають багато спільного. Зокрема, вони «м'які» за впливом на середовище, мають схожі мотивації споживачів цих турпродуктів, часто відповідають спільним критеріям та ставлять перед собою схожі пріоритети.

Водночас Ткаченко Т.І. визначає також відмінні риси між сільським та зеленим туризмом – це характер занять на природі під час відпочинку, місце розташування туристів, ступінь доступності до екологічно чистої продукції та рівень забруднення навколишнього середовища. Нами продовжено роботу з визначення точок диференціації зеленого та сільського туризму (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика зеленого та сільського туризму [4]

Критерії для порівняння	Характеристики, притаманні туризму		Спільні характеристики
	зеленому	сільському	
Місце відпочинку	Природне середовище, екологічно чисте місце, віддалене від населених пунктів не менше ніж на 5–7 км	Населений пункт (сільська місцевість)	Обидва об'єкти можуть розміщуватися на території, що належить сільським радам
Мета відпочинку	Інтактний контакт із природою, відпочинок від спілкування з людьми	Ознайомлення із сільською місцевістю, з традиціями, побутом	Відпочинок від буденної метушні, зміна середовища перебування
Постачальник	Як місцевий, так і не місцевий; Як міський, так і сільський житель	Місцева сільська громада. Як окреме особисте сільське господарство (до 9-ти місць), так і побутова агротуристичних комплексів	Можуть функціонувати у формі комплексних об'єктів (наприклад, із залученням персоналу з-поміж сільського населення, диверсифікація діяльності)
Основний продукт (основна послуга)	Проживання у приватному житловому фонді (котедж, готель, міні-готель, готельний комплекс) в оточенні природного середовища	Проживання в сільській оселі та безпосередня участь у діяльності сільських жителів	Організація житлового фонду може бути як з урахуванням базових умов, так і підвищеного рівня комфорту
Додатковий продукт (додаткові послуги)	Здебільшого пропонуються на території закладу, незалежно від інших діячів ринку	Надаються об'єктом у невеликій кількості та можуть проводитись із залученням інших закладів	Комплексне та індивідуальне харчування, організація активного відпочинку та дозвілля

Як свідчать дані табл. 1, головними відмінностями між двома видами туризму виступають безпосереднє місце реалізації основних і додаткових послуг, а також особливості їх надання. Серед додаткових послуг у постачальників обох видів ми зустрічаємося з подібними програмами активного дозвілля, однак існують певні відмінності в їх організації.

Більшість суб'єктів зеленого туризму намагається створювати власні пункти прокату спортивного спорядження в достатній кількості та з достатнім набором різновидів, розширювати асортимент послуг у межах своєї території. Натомість власники об'єктів сільського туризму в багатьох випадках залежать від постачальників додаткових послуг, які знаходяться на відстані від них, – йдеться про використання більш масштабних споруд, зокрема гірськолижних підйомників, ковзанок тощо.

Сільський туризм можна вважати підприємництвом, оскільки власники садиб створюють додаткові робочі місця, цим самим зменшуючи безробіття на селі, надають послуги, пов'язані з проживанням і харчуванням, а також атракції, пов'язані зі звичайним побутом сільського жителя за певну плату, що саме є прибутком для власників такої садиби.

Отже, «сільський туризм» – це відпочинок з будь-якою метою, видом та формою організації туристської подорожі в сільській місцевості з розміщенням на відпочинок у будинку сільського господаря.

У світі подорожують щороку близько 700 млн осіб, із них від 10–30% обирають сільський туризм. Кількість «зелених» подорожей на внутрішньому ринку в будь-якій країні набагато більше, ніж в інших секторах цієї галузі. Наприклад, у Франції тільки 7% бізнес-туристів зупиняються в готелях, решта 93% обирають сільські готелі і кемпінги [5].

За даними Всесвітньої туристської організації, сільський зелений туризм є одним із п'яти ключових стратегічних напрямів розвитку туристичної індустрії у світі до 2020 року [6]. У наш час зелений туризм найбільш поширений в Угорщині, Чехії та Великобританії, а також в Іспанії, Італії та Німеччині. Ці, а також деякі інші європейські країни під егідою Ради Європи об'єдналися в Центрально-Східноєвропейську Федерацію з розвитку сільського зеленого туризму.

Однією з причин такої популярності серед провідних країн є прибутковість даної галузі. Наприклад, Австрія, яка за своєю площею майже в сім разів менша за Україну, за один гірськолижний сезон отримує дохід у сфері сільського туризму близько 10 млрд євро, що дорівнює майже половині Державного бюджету України [7].

У Великобританії, Голландії, Ірландії, Іспанії, Німеччині, Франції залучення до діяльності у сфері сільського туризму заохочується на національному рівні. За популярністю відпочинок у сільській місцевості в цих країнах посідає нині друге місце після відпочинку на морі.

У Німеччині становлення «зеленого туризму» почалося з розроблення концепції його розвитку в периферійних регіонах. У результаті на ринку нині представлені пропозиції дешевого відпочинку на природі, без використання дорогої інфраструктури, але з наданням комфортних умов проживання.

В угорському законодавстві регулювання «зелено-туристичних» відносин не підпадає під дію нормативних актів, якими регулюються відносини у сфері підприємництва. Відповідно, не підлягають оподаткуванню й особисті доходи, отримані селянами від використання для відпочинку власного житла. Існують також спеціальні пільги та переваги для сімейних господарств, які займаються діяльністю у сфері сільського туризму, якщо вони розміщуватимуться на території сільських поселень в економічно слабкорозвинутих регіонах.

Великий законодавчий досвід у розвитку сільського туризму має Латвія. Зумовлено це тим, що вже тривалий час основним контингентом туристів, які бажають відпочити в тамтешній сільській місцевості, є іноземці. Уряд вчасно звернув увагу на цей вельми перспективний вид туризму, здатний вирішити проблему безробіття на селі, і затвердив ряд відповідних нормативів [8].

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, можна виділити такі переваги розвитку зеленого туризму:

- екологічно орієнтований спосіб життя серед населення (відпочинок у чистих природних зонах, споживання екологічно чистих продуктів тощо).

- соціально-економічний розвиток сільських територій;

- збільшення джерел прибутку та кількості робочих місць у сільській місцевості;

- удосконалення житлового фонду, комунального облаштування територій та сільської інфраструктури;

- формування стійкої громадської позиції щодо збереження НПС і раціонального природо-користування;

- відновлення етнічних та культурних особливостей (традицій, обрядів, народних промислів);

- формування культурно-освітнього рівня громадян;

- удосконалення сфери діяльності обслуговування туристичних послуг у сільській місцевості: транспортування, торгівля, комунальне і побутове обслуговування, розваги та організація дозвілля.

Оцінюючи досвід становлення та розвитку сільського туризму в зарубіжних країнах, можна стверджувати, що в Україні сьогодні є достатні передумови для його розвитку.

Сільське населення України здатне отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму від таких видів діяльності, як [9]:

- облаштування туристичних маршрутів;

- облаштування й експлуатація стоянок для туристів;

- робота гідом чи екскурсоводом;
- транспортне обслуговування туристів;
- егерська діяльність (полювання, аматорське та спортивне рибальство);
- прокат туристичного спорядження;
- послуги приймання туристів;
- кулінарні послуги;
- підготовка культурних програм;
- народні промисли;
- реалізація туристам ягід та грибів.

Пріоритетність розвитку сільського зеленого туризму в усіх регіонах України зумовлена такими обставинами [10].

1. Розвиток сільського зеленого туризму стимулює мале підприємництво, важливе для оздоровлення економіки аграрних районів країни.

2. Регіони України володіють малоосвоєним рекреаційним потенціалом, що потребує пошуку альтернативних та ефективних стимулів для його раціонального використання у відпочинково-туристичних цілях.

3. Створення та розвиток агрорекреаційного сервісу вирішує низку напружених соціальних проблем багатьох регіонів, зокрема: масового безробіття, закордонного заробітчанства, складного соціального клімату тощо.

4. Збережена етнокультурна самобутність історичних країв нашої держави виступає ексклюзивною, міжнародно-туристичною, конкурентною перевагою, що дозволить Україні бути представле-

ною серед основних осередків розвитку сільського туризму в Європі.

Однак розвиток сільського туризму в сучасних соціально-економічних і законодавчо-правових умовах ускладнено через низку причин, до яких відносяться: недосконалість законодавства. Лише в травні 2017 року Верховна Рада України підтримала законопроект № 2232а Про внесення змін до Закону України «Про особисте селянське господарство» щодо розвитку сільського зеленого туризму [11]». Згідно з проектом Закону було надано юридичне визначення поняття сільського зеленого туризму, розмежувавши підприємницьку та не підприємницьку діяльність у галузі туристичної діяльності, що проводиться в сільській місцевості.

Отже, було визначено, що сільський зелений туризм – це добровільне надання за плату або безоплатно послуги у сфері сільського зеленого туризму, а саме послуги з розміщення (проживання) не більше ніж на 10 місць, харчування, а також організації дозвілля й заходів, пов'язаних із використанням майна особистого селянського господарства, місцевими звичаями і традиціями гостинності. Законопроектом пропонується регламентувати організацію в сільській місцевості фахової підготовки та перепідготовки членів особистого селянського господарства, доповнити її й у тому числі підготовкою з надання послуг сільського зеленого туризму [12].

Крім цього, треба подолати: роз'єднаність зусиль із розвитку внутрішнього і в'їзного туризму, відсут-

Таблиця 2

SWOT-аналіз зеленого туризму в Україні

Фактори, що впливають на діяльність п-ва	Позитивні	Негативні
Внутрішні	(S) Сильні сторони: 1. Переважно чисте довкілля. 2. Багата флора та фауна, мальовничі красиви. 3. Велика кількість історико-культурних пам'яток. 4. Збережені національні традиції. 5. Гостинність населення. 6. Велика кількість приватних садіб. 7. Невелика ціна на проживання та харчування. 8. Харчування з екологічно чистих продуктів, вирощених самостійно.	(W) Слабкі сторони: 1. Низька якість умов проживання. 2. Проблеми з водопостачанням та енергозабезпеченням. 3. Недостатня обізнаність населення з даного виду відпочинку. 4. Незнання господарями іноземних мов. 5. Непривабливий імідж України в очах іноземців у зв'язку з АТО. 6. Погано розвинена мережа електронного резервування. 7. Недостатньо розвинута інфраструктура. 8. Відсутність цікавих атракцій.
Зовнішні	(O) Можливості: 1. Збільшення доходів та зайнятості сільського населення. 2. Покращення умов життя в українських селах. 3. Формування позитивного іміджу України у світі. 4. Покращення інфраструктури сіл. 5. Збереження історико-культурних пам'яток.	(T) Перешкоди: 1. Відсутність категоризації знижує якість нічліжних умов. 2. Політичний імідж країни не сприяє притоку іноземних інвестицій. 3. Безробіття в країні підвищує рівень злочинності і тим самим відлякує туристів. 4. Відсутність нормативно-правової бази перешкоджає організації відпочинку на селі.

ність інтересу до впровадження механізмів економічної кооперації та управління, поганий стан українських доріг, що на 97% потребують капітального ремонту, незадовільне використання муніципальними органами своєї керуючої функції, що визначає політику муніципальних утворень у сфері туризму, а також ролі координатора і організатора туристського розвитку сільських територій, непродуманість системи фінансового забезпечення розвитку сільського туризму (системи пільгового кредитування, субсидування і податкових пільг і т. д.).

Для того щоб систематизувати надану інформацію, а також зробити певні висновки щодо перспективи розвитку сільського туризму в Україні, проведемо SWOT-аналіз стану цього виду діяльності, що надасть можливість оцінити сучасний стан сільського туризму, окреслити перспективи його розвитку в Україні, а також попередити виникнення можливих проблем (табл. 2).

Провівши SWOT-аналіз, можна зробити висновки, що для подальшого розвитку зеленого туризму в Україні необхідно:

- удосконалити нормативно-правову базу цього виду діяльності з урахуванням позитивного досвіду сусідніх європейських держав;
- покращити організаційно-господарський механізм його функціонування та державної підтримки;
- удосконалити організацію забезпечення малого підприємництва;
- підвищити дієвість роботи громадських об'єднань малого підприємництва;
- розвивати систему фінансової підтримки малого підприємництва та кредитування малого підприємництва спеціалізованими банківськими установами, мікрокредитування;
- надавати інформаційне, консультативне й кадрове забезпечення;

– організувати пропагандистську роботу, спрямовану на формування сприятливої громадської думки;

– формування державної політики щодо підтримки малого підприємництва має бути невід'ємною частиною загальнодержавної програми соціально-економічних перетворень в Україні.

Головні висновки. Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що сприяння розвитку сільського туризму є перспективним та пріоритетним напрямом туристичної діяльності, який має на меті розв'язання соціальних, економічних та фінансових проблем сільських територій. На основі результатів дослідження було визначено сутність сільського туризму, з'ясовано переваги його розвитку. Також було проаналізовано наявні туристично-рекреаційні ресурси та чинники, що, впливаючи на сільський (зелений) туризм України, визначають потенційно сприятливу можливість розвитку даного виду туристичної діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності України на ринку туристичних послуг. Питання розвитку сільського туризму в Україні є актуальним і потребує подальшого вивчення та розвитку.

Перспективи використання результатів дослідження. Нами було визначено, що сільський туризм – доволі прибуткова галузь. Населення України, розвиваючи зелений туризм, матиме змогу отримувати реальні доходи у сфері сільського туризму від таких видів діяльності, як: облаштування туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; робота гідом чи екскурсиводом; транспортне обслуговування туристів; кулінарні послуги; підготовка культурних програм тощо, що дозволить поглибити інтеграційні зв'язки з країнами ЄС та підвищити конкурентоспроможність України на ринку туристичних послуг.

Література

1. Биркович В.І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети. Науково-аналітичний щоквартальний збірник*. 2008. № 1 (6). С. 138–143.
2. Дарчук В.Г. Формування стратегічних основ розвитку сільського (зеленого) туризму в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.03. Донецьк, 2014. 21 с.
3. Костриця М.М. Сільський туризм: теорія, методологія, практика : монографія ; за наук. керівництвом і заг. ред. проф. С.І. Хомаківського, проф. Ю.С. Цал-Цалка. Житомир : ЖДТУ, 2006. 196 с.
4. Шульгіна Л.М., Бондар. А.І. Аналіз екоорієнтованих видів туризму: їх відмінні та спільні риси. URL: http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mmi2010_1_161_168.pdf
5. Король М.М. Аналіз європейського досвіду організації зеленого туризму. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2017. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/7_2_2017ua/9.pdf.
6. Всесвітня туристична організація: офіційний сайт. URL: <http://www2.unwto.org/ru>.
7. Гордієнко О. Фонди підтримки підприємництва «осідлали» тему сільського туризму в Україні. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/gordienko.htm
8. Довгаль О.В. Сільський туризм як перспективний напрям підприємництва у соціально-економічному механізмі розвитку села. *Все про туризм*. 2013. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/dovgal.htm.
9. Vechervkarpatah. "Prospects of development of rural green tourism in Ukraine". 2018. URL: <http://vechervkarpatah.at.ua/publ/>.
10. Dunets A.N. "Interaction of subjects of rural tourism in the region". *Russian Journal of Sustainable Tourism*. 2012. Vol. 2. P. 26–29.
11. Поіменне голосування про розгляд за скороченою процедурою проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про особисте селянське господарство» щодо розвитку сільського зеленого туризму. URL: <https://rada4you.org/divisions/rada/2017-05-23/12501>.
12. Рада планує визначити поняття сільського зеленого туризму. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/rada-planiruet-opredelit-ponyatie-selskogo-1495550443.html>.